

29.9.2020

OKV/1404/21/2020

OKV/1404/21/2020-OKV-2

VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Viite:

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 10.7.2020, VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Viitataan aluksi 21.9.2018 antamaani lausuntoon (VN/4346/2018), jossa totesin, että pääosin rikosoikeudellisia sanktioita ja niiden tasoa koskevat säännökset kuuluvat lainsäätäjän yhteiskuntapoliittiseen harkintavaltaan valtiosääntöperiaatteiden, erityisesti perusoikeuksien yleisten rajoitusperiaatteiden ja niihin perustuvien valtiosääntöisten kriminalisointiperiaatteiden ja julkisen vallan velvoitteiden suojata perusoikeuksia myös rikosoikeudellisin keinoin luodessa rikoslainsäätelylle vain yleisen tason raamit. Näin ollen en nimenomaisesti kannata tai ole kannattamatta mietinnössä ehdotettua ja vaihtoehtoja. Sinänsä rikoslain 20 luvun seksuaalirikoslainsäädännön johdonmukaisuuden, toimivuuden ja ymmärrettävyyden kannalta on laajalti odotettua, että ko. rikoslain luvun muutostarpeet arvioidaan ja suhteutetaan yhdellä kertaa. Rikoslain tulisi muodostaa selkeä ja mahdollisimman helposti hahmotettava kokonaisuus ja nyt kysymyksessä olevalla kokonaisuudistuksella vallitsevaa tilannetta on mahdollisuus parantaa. Totean lisäksi, että seksuaalinen itsemääräämisoikeus on olennainen osa jokaisen ihmisen itsemääräämisoikeutta ja itsemääräämisoikeuden ydinsisältöä. Itsemääräämisoikeus kiinnittyy useisiin perustuslaissa ja Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja niiden tulkintakäytännössä vahvasti suojattuihin perus- ja ihmisoikeuksiin. Tästä näkökulmasta itsemääräämisoikeutta nykyistä paremmin suojaava rikoslain sääntely on hyvin perusteltua.

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistötekijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Vapaaehtoisuuden puute raiskauksen keskeisenä tunnusmerkistötekijänä näyttäisi peilaavan voimassaolevaa säännöstä paremmin nykykäsitystä siitä, että seksuaalisessa kanssakäymisessä osapuolten tulee olla mukana omasta tahdostaan ja vapaaehtoisesti. Tämä on

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

itsemääräämisoikeuden aivan keskeinen lähtökohta ja rikoslain seksuaalirikosten sääntelyssä on perusteltua vahvistaa kattavasti juuri ihmisen itsemääräämisoikeuden suoja. Lisäksi Suomen ratifioiman Istanbulin sopimuksen edellytysten mukaan kaikki uhrin suostumuksetta tehdyt seksuaaliset teot kriminalisoidaan.

Koska mietinnössä tarkoitettu raiskausrikos olisi rangaistava vain tahallisenä, tulisi ehdotuksesta ja varsinkin sen perusteluista ilmetä selkeämmin tahallisuusedellytyksen täyttyminen erityisesti uhrin passiivisuustilanteissa. Vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitettä ja sen sisällön tulkintaa tulisi vielä selvittää. Jatkovalmistelussa tulisi pohtia, olisiko tekijälle asetettava jonkinasteinen selonottovelvollisuus joissakin tilanteissa? Käytännön lainkäyttöössä näyttöä sekä vapaaehtoisuuden ja tahallisuuden sisältöä ja tulkintaa koskeviin ongelmatilanteisiin olisi toivottavaa saada lain esitöistä tukea.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Ehdotetut muutokset lienevät käytännön lainkäyttöön kannalta tarpeellisia ehdotettujen avuttomuusperusteiden osalta. Jatkovalmistelussa tulisi arvioida tarvetta luetteloida 2 momentin avuttomuusperusteet kattavammin sekä säännösten selvyiden, että sovellettavuuden takia.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säättämisestä?

Seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säättäminen näyttäisi olevan perusteltua. Käytännössä jotkut vakavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta loukkaavat teot ovat jääneet sukupuoliyhteyden määritelmän ulkopuolelle, joten törkeän tekemuodon säättäminen on loogista ja ehdotetun rikoslain 20 luvun systematiikan mukaista.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Jatkovalmistelussa tulisi vielä pohtia seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen avoimuutta ja tulkinnanvaraisuutta tekijän rikosvastuun ennakoitavuuden näkökulmasta, sikäli kun seksuaalisen ahdistelun rangaistavuus laajenee myös muuhun kuin koskettelemalla toteutettuun tekoon. Seuraisiko ehdotuksen mukaisesta sääntelystä käytännön lainkäyttööhön vaikeita tulkintaongelmia? Lisäksi tulisi vielä pohtia rajanvetoa seksuaalisen ahdistelun ja muualla rangaistavaksi säädettyjen rikosten, esimerkiksi kunnianloukkauksen tunnusmerkistöjen soveltamisen välillä.

Seksuaalista kajoamista ja seksuaalista ahdistelua koskevien tunnusmerkistöjen ero näyttäisi olevan pieni ja toisaalta rangaistusasteikoissa kuitenkin on merkittävä ero. Jatkovalmistelussa tulisi kiinnittää huomiota pykälien soveltamisalojen selkeämpään erotteluun.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

-

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Olen 21.9.2018 (VN/4346/2018) antamassani lausunnossa todennut, että lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön tulee toteuttaa julkisen vallan velvoitteita suojata lasten perusoikeuksia ja niiden taustalla olevaa oikeutta itsemääräämiseen sekä turvalliseen ympäristöön ja kasvuun. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään edellyttänyt tässä käytettävän myös rikosoikeudellisia keinoja. Lainsäädäntöteknisesti lapsiin kohdistuvia tekoja koskevien säännösten erottaminen omaksi kokonaisuudekseen on looginen myös suhteessa työryhmän mietinnössä mainittuun uudistuksen toiseen keskeiseen tavoitteeseen nähden; rikosoikeudellisen suojan parantaminen lasten koskemattomuuden ja häiriöttömän kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Ehdotettu sääntely korostaa sinänsä tarvetta lasten erityiseen suojeluun. Jatkovalmistelussa tulisi kartoittaa, toteuttaako työryhmämietinnön ehdotus suojeluvelvoitetta 12-15 ja 16-17 -vuotiaiden lasten osalta parhaalla mahdollisella tavalla. Aikaisemman lainsäädännön mukaisesti nuorten keskinäiset ja vapaaehtoiset seksuaaliset teot ei ole perusteltua joutua rikosoikeudellisen arvioinnin piiriin. Yhtä lailla erittäin tärkeää on, ettei ehdotuksen seurauksena erityisesti 12-15 -vuotiaiden lasten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellinen suoja tosiasiaa heikkenisi ja että lasten erityisen suojelun vaatimukset toteutuvat tehokkaasti myös heidän osaltaan. Työryhmän mietinnössä on tärkeitä kirjauksia siitä, että aikaisempaa suojaa ei ole tarkoitus heikentää (ks. esim. mietinnön s. 92). Tämän toteutuminen käytännössä olisi vielä jatkovalmistelussa varmistettava.

Säännösten selkeyttä tulisi vielä lisätä. Ehdotettu muotoilu vaikuttaa kohtuullisen monimutkaiselta erilaisine ikärajaopporastuksineen sekä tarpeineen arvioida esimerkiksi ikäeron olennaisuutta ja osapuolten henkistä kypsyä. Jatkovalmistelussa tulisi vielä paneutua eri ikärajoihin liittyvään tahallisuusulottuvuuteen. Monimutkainen sääntely ei ole ideaalia osapuolten oikeusturvan, yleisestäävyyden eikä käytännön lainkäyttötyön kannalta.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Pidän ehdotusta lähtökohtaisesti perusteltuna, riippumatta siitä, mikä ikärajaksi jatkovalmistelussa lopulta määrittyy. Sinänsä uhrin ikään ja siihen liittyvään tahallisuuteen liittyvät näyttöongelmat eivät ehdotetun uudistuksenkaan myötä näyttäisi helpottuvan käytännön lainkäyttötyössä.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

-

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

-

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

-

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Ehdotettuja rangaistusasteikkoja näyttäsi vielä olevan tarpeen tarkastella sen suhteen, että ne ovat tavoitellussa suhteessa nykyiseen rangaistuskäytäntöön sekä linjassa myös keskenään.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Esityksestä ilmenevin tavoin ehdotetut uudet säännökset näyttäisivät kokonaisuutena laajentavan rangaistavuuden alaa, mikä tarkoittaisi seksuaalirikoksia koskevien asioiden lisääntymistä. Tämä taas tarkoittaisi poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten työmäärän kasvua ja sen myötä lisätyövoiman tarvetta ja taloudellisia vaikutuksia. Erityisesti lasten osalta erityisen suojelun velvoitteet edellyttävät riittävän nopeaa ja myös uhrin kannalta turvallisuutta luovaa käsittelyä, joka tulisi turvata. Samoin naisten kaikkinaisen syrjinnän kieltoa koskevasta sopimuksesta sekä Istanbulin sopimuksesta johtuu erityisiä velvoitteita huolehtia siitä, että seksuaalirikosten tutkinta ja tuomioistuinkäsittely voidaan toteuttaa riittävän nopeasti ja tämä on luonnollisesti perustuslain 21 §:n oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin asettama perusvaatimus. Käytännön vaikutuksiin käsittelyaikoihin ja rikosvastuun toteuttamisen asianmukaiseen resurssointiin on jatkovalmistelussa kiinnitettävä vielä erityistä huomiota.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

-

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Koska rikoslain 20 lukua on viime vuosina muutettu useaan otteeseen, on sen soveltaminen käytännössä aiheuttanut soveltajilleen hankalikin tilanteita valittaessa kulloiseenkin rikokseen tai rikoskokonaisuuteen sovellettavaa lakia. Monimutkaisimmillaan yhteen tekokokonaisuuteen, jos sen ajallinen kesto on ollut esimerkiksi vuosia tai jos sen paljastuminen on tapahtunut viiveellä, on jouduttu soveltamaan useampaa eri aikoina voimassa ollutta tunnusmerkistöä. Kun vanhenemisajat ovat pitkiä, joudutaan vanhaa ja uutta lakia soveltamaan rinnan. Konkurenssisääntöjen soveltaminen tulee jatkumaan hankalana vielä pitkään. Esityksen viimeistelyssä jatkovalmistelussa on muutenkin tarvetta vielä kiinnittää huomiota konkurenssisääntelyyn ja sen soveltamisen selvittämiseen esityksen perusteluissa.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Outi Lehvä